

geschiedenis (pilot)

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Examens (CvE) op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet CvE de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Examens.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
  - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
  - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
  - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
  - 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
  - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
  - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het College voor Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.
- NB3 Als het College voor Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.
Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

- a. Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
  - b. Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden WOLF-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.
- Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt. In dat geval houdt het College voor Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 79 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen is de volgende vakspecifieke regel vastgesteld:
Vakinhoudelijke argumenten moeten afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijke publicaties.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Door de tijd heen

- 1 **maximumscore 2**
De juiste volgorde is:
3, 4, 2, 1, 6, 5.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Prehistorie en oudheid

---

2 maximumscore 4

Een juist antwoord bevat de twee volgende voorwaarden met uitleg, bijvoorbeeld:

- Een voorwaarde om deel te nemen aan het bestuur is, dat de kandidaat zijn oorsprong in de stad Athene heeft en niet uit een andere stad komt. De reden dat deze eis wordt gesteld, is dat moet vaststaan dat de burger direct bij de stadstaat Athene en zijn politiek betrokken is / burgerrechten heeft 2
- Een voorwaarde om deel te nemen aan het bestuur is, dat de kandidaat niet schuldig is aan strafbare feiten / geen crimineel/een loyale burger is. De reden dat deze eis wordt gesteld, is dat het ambt niet gebruikt mag worden voor eigen voordeel 2

3 maximumscore 1

Kern van een juist antwoord is:

De bron past bij het kenmerkende aspect 'de confrontatie tussen de Grieks-Romeinse cultuur en de Germaanse cultuur van Noordwest-Europa' (of een omschrijving daarvan).

4 maximumscore 4

Kern van een juist antwoord is:

Uit de bron blijkt dat gebieden verloren gaan voor het Romeinse Rijk door:

- de toenemende politieke onrust binnen het Rijk, zoals blijkt uit de opstanden in Brittannië en Gallië (die de achtergrond vormen van de invallen van de Germaanse volkeren) 2
- de militaire verzwakking van het rijk, zoals blijkt uit de invallen van de Germanen die daarna in dienst worden genomen als bondgenoot maar onbetrouwbaar blijken 2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

De middeleeuwen

---

5 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

- Uit bron 3 blijkt, dat als een koning zich bekeert, het volk vaak de keus van de koning volgt / moet volgen 1
- Uit bron 4 blijkt, dat een koning de kerk kan beschermen 1

6 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

Bron 4 bevat de betrouwbaarste informatie voor een onderzoek naar de rol van koningen bij de verspreiding van het christendom omdat:

- bron 4 in de tijd zelf geschreven is / bron 3 een eeuw na de gebeurtenissen geschreven is 1
- bron 4 een officiële/wettelijke bron is / niet bedoeld is om te overtuigen / bron 3 geschreven is door een bisschop die het christendom wil bevorderen 1

7 maximumscore 2

Uit het antwoord moet blijken dat er in de vroege middeleeuwen een autarkische samenleving bestond in West Europa, waarin (handels)contacten weinig voorkwamen (waardoor een besmettelijke ziekte als de pest minder mogelijkheden kreeg zich te verspreiden).

8 maximumscore 2

Een juist antwoord bevat de volgende twee argumenten:

- Dat de koning een onderzoek laat instellen in een deel van zijn koninkrijk toont aan, dat de koning zich actief bemoeit met het bestuur op regionaal niveau, wat een kenmerk is van centralisatie 1
- De zaak waarop de klacht betrekking heeft, is het heffen van nieuwe belastingen door de koning, wat een kenmerk is van centralisatie 1

Vroegmoderne tijd

---

9 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

- Bodin schrijft dat de prijsstijging wordt veroorzaakt door de aanvoer van goud en zilver uit de nieuwe gebieden van Spanje 1
- Dit illustreert 'het begin van de Europese overzeese expansie' (of een omschrijving daarvan) 1

10 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

De 'Wetten van Iona' zorgden ervoor dat de kinderen van de Schotse edelen zich aanpasten aan het (protestantse) geloof / de regels/taal (het Engels) van koning James. Hierdoor kreeg hij meer vat op de Schotse adel / werd centralisatie vergemakkelijkt / werd zijn rijk meer een eenheid (met één godsdienst/taal).

11 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Uit de bron blijkt dat de autoriteiten van Delft de afbeelding/verering van de (katholieke) heilige Sint-Nicolaas verbieden, wat past bij de protestantse uitgangspunten/de Reformatie.

12 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Thomas Paine beschrijft dat regeringen die de goedheid van de mens aantasten moeten wijken voor rede, recht en menswaardigheid / mensenrechten, waaruit blijkt dat hij gelooft in een toekomst waarin de rede overwint 2
- In de negentiende eeuw zorgt het nationalisme voor concurrentie tussen staten / leidt het nationalisme tot oorlog / wordt het land waarin je geboren wordt belangrijk. Hierdoor wordt de opvatting van Paine dat vijandschap tussen naties tot het verleden zou behoren, achterhaald 2

13 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

Lodewijk XVI hoopt dat de nieuwe koning voldoende macht/autoriteit zal hebben, maar hij vindt dat dit vorstelijk absolutisme tegelijkertijd rekening moet houden met de wetten / het geluk van het volk moet nastreven (wat past bij een verlichte vorm van het koninklijk gezag).

Moderne tijd

14 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

Uit deze bewering blijkt dat Fenna Mastenbroek niet gezien kan worden als voorloper van het feminisme, omdat ze aangeeft dat vrouwen minder opleiding behoeven dan mannen, waaruit blijkt dat zij uitgaat van een fundamenteel onderscheid tussen mannen en vrouwen (dus niet van de gelijkheid waar feministen van uitgaan).

15 maximumscore 3

Kern van een juist antwoord is:

bij 1:

- Bismarck zegt niet uit te zijn op het verkrijgen van kolonies / het opbouwen van een sterke vloot (zoals andere landen dat wel doen tijdens het modern imperialisme)

1

bij 2:

- Bismarck zoekt steun bij de Britse ambassadeur in Berlijn door te ontkennen dat hij uit is op gebiedsuitbreiding / streeft naar goede verhoudingen met Groot-Brittannië om het bestaande machtsevenwicht te behouden

1

bij 3:

- Wilhelm II streeft een *Weltpolitik* na / streeft naar koloniën (waarbij een verzoenend gesprek met de Britse ambassadeur niet past)

1

16 maximumscore 2

Kern van een juist antwoord is:

Uit de tabel blijkt dat vrouwen in Duitsland een belangrijke rol hebben gespeeld in de (oorlogs)industrie / de arbeidsparticipatie van vrouwen in Duitsland sterk groeit na maart 1915. Op grond van deze rol kunnen zij meer rechten eisen (zoals kiesrecht).

17 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Arbeiders kunnen zich in de negentiende eeuw verenigen doordat (twee van de volgende):
  - zij in fabrieken / door de industrialisatie in grotere aantallen bij elkaar konden komen.
  - zij door de industrialisatie meer scholing kregen (wat organisatie vergemakkelijkte).
  - de sociale kwestie in de aandacht kwam (waardoor er hulp kwam vanuit de ontwikkelde burgerij).
- De maker van de prent wil aan de katholieke lezers/arbeiders overbrengen dat zij zich beter niet kunnen aansluiten bij de socialistische arbeidersbeweging, omdat zij als rooms-katholieke arbeiders hun eigen identiteit hebben

2

2

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

18 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Een economisch motief is, dat de Verenigde Staten Duitsland als afzetmarkt wilden gebruiken en daarom de Republiek van Weimar er bovenop probeerden te helpen / daarom de herstelbetalingen weer op gang wilden krijgen zodat Engeland en Frankrijk hun oorlogsleningen aan hen konden afbetalen 2
- Het Dawesplan zou bij kunnen dragen aan het machtsverevenwicht in Europa, omdat een sterker Duitsland een tegenwicht kon bieden aan Frankrijk (en Groot-Brittannië), dat in 1924 nog oppermachtig was 2

19 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Hitler krijgt een grote aanhang door zijn verkiezingsbeloften (een eind maken aan de crisis en het wegnemen van de schuld van Versailles), in de brief komt dit naar voren in het grote vertrouwen in Hitler dat wordt beschreven / het beleid van Hitler wederopbouw noemen 2
- Hitler maakt gebruik van militair machtsvertoon/onderdrukking van tegenstanders, in de brief komt dit naar voren in het noemen van de "ijzeren vuist" / de verwijzing naar een concentratiekamp 2

20 maximumscore 1

Kern van een juist antwoord is, dat deze brief betrouwbare informatie bevat, omdat dit familielid schrijft over wat hij/zij denkt en meemaakt / er waarschijnlijk geen sprake is van (zelf)censuur / de bedoeling van de schrijver niet is dit openbaar te maken.

Door de tijd heen

---

21 maximumscore 2

De juiste volgorde is:

5, 2, 6, 3, 1, 4.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

22 maximumscore 4

In een juist antwoord wordt bij vier van de gebeurtenissen uit vraag 21 aangetoond dat dit initiatief niet heeft geleid tot een duurzame vrede, bijvoorbeeld (vier van de volgende):

- bij 1: Hoewel het aantal raketten werd beperkt, nam later het aantal atoomkoppen per raket weer toe.
- bij 2: De Marshallhulp werd in Oost-Europa/de Sovjet-Unie uitgelegd als versteviging van de Amerikaanse invloed (en leidde tot wantrouwen).
- bij 3: Ondanks de directe telefoonverbinding bleven confrontaties tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie niet uit.
- bij 4: Reagan deed zijn oproep om de Sovjet-Unie verder te verzwakken.
- bij 5: De Duitse verdeeldheid zorgde voor spanningen in Europa.
- bij 6: Chroesjtsjov voerde in een aantal confrontaties (de topconferentie in Wenen en de crises rond Berlijn en Cuba) ook tijdens de vreedzame co-existentie de spanning op.

per juiste argumentatie 1

23 maximumscore 4

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Sweigert verwijst naar Stalin, die na de Tweede Wereldoorlog in Oost-Europa Volksdemocratieën sticht naar het model van de Sovjet-Unie / gebruikmaakt van de nationale communistische partijen om het land naar zijn kant te halen 2
- Uitgangspunt van de Trumandoctrine is dat het communisme/de Sovjet-Unie streeft naar expansie. Cloyd Sweigert sluit daar met deze prent bij aan door te laten zien dat de Franse communisten Frankrijk binnen de invloedssfeer van de Sovjet-Unie willen lokken 2

24 maximumscore 4

Kern van een juist antwoord is:

- Na de Eerste Wereldoorlog werd Duitsland (als schuldige natie) geïsoleerd wat bijdroeg aan het klimaat dat Hitler aan de macht bracht, Schuman probeert Duitsland er nu wel bij te betrekken / wederzijdse afhankelijkheid te creëren (om daarmee oorlog te voorkomen) 2
- De verdeling in twee machtsblokken / Koude Oorlog maakte het voor de Verenigde Staten nodig een sterk Europa te maken als verdediging tegen de Sovjet-Unie 2

Vraag	Antwoord	Scores
25	<p>maximumscore 3</p> <p>Een juist antwoord bevat de volgende elementen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het doel van deze toespraak is, dat het Amerikaanse volk moet worden doordrongen van de gevaren van het spioneren voor de Sovjet-Unie / gemobiliseerd moet worden om spionnen op te sporen • Deze toespraak past bij het optreden van senator McCarthy omdat er op een soortgelijke militante manier over de communistische dreiging wordt gesproken / jacht gemaakt wordt op communisten/agenten van de Sovjet-Unie / de dreiging van de atoombom wordt gebruikt in een heksenjacht 	<p>1</p> <p>2</p>
26	<p>maximumscore 1</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <p>Het uitroepen van de Volksrepubliek China (1949) leidde tot bemoeienis van dit communistische land met andere Zuidoost-Aziatische landen / vergrootte de Amerikaanse vrees voor uitbreiding van het communisme.</p>	
27	<p>maximumscore 4</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <p>Chroesjtsjov hoopt met zijn beschrijving van Stalin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zijn binnenlandse politieke machtspositie te versterken door de oude aanhang van Stalin op een zijspoor te zetten • te bereiken dat er in de Sovjet-Unie meer ruimte komt voor welvaartsgroei van de bevolking / minder uitgegeven hoeft te worden aan defensie (waardoor hij als leider meer aanhang zou krijgen) • te bereiken dat duidelijk wordt dat hij afstand neemt van het dictatoriale bewind van Stalin, waardoor hij voor het Westen acceptabel wordt als gesprekspartner (en daarmee zijn politiek van vreedzame co-existentie kan uitvoeren) 	<p>1</p> <p>1</p> <p>2</p>
28	<p>maximumscore 2</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <p>Chroesjtsjov valt de communistische leider Stalin af in zijn rede, wat de Hongaren stimuleert om zich ook kritisch uit te laten / in opstand te komen tegen de communistische partij in hun land (wat leidt tot de Hongaarse Opstand).</p>	
29	<p>maximumscore 2</p> <p>Kern van een juist antwoord is:</p> <p>Met de baby (die de glasnostpolitiek verbeeldt) die Gorbatsjov slaat / de tekst dat als de glasnost (baby) nu al zo veel problemen veroorzaakt, het later voor nog grotere problemen gaat zorgen, geeft Cummings de mening weer dat de glasnostpolitiek zal leiden tot de ondergang van het communisme.</p>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

30 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De communisten hadden kritiek op de glasnost omdat hierdoor kritiek mag worden gegeven op het systeem, waardoor de eenheid in het land / het voortbestaan van de Sovjet-Unie in gevaar komt 1
- De communisten hadden kritiek op de perestrojka omdat daardoor meer ruimte aan het kapitalisme werd gegeven 1

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste 20 kandidaten per examinator in het programma WOLF. Zend de gegevens uiterlijk op 20 mei naar Cito.

De normering in het tweede tijdvak wordt mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Als het tweede tijdvak op uw school wordt afgenomen, zend dan ook van uw tweede-tijdvak-kandidaten de deelscores in met behulp van het programma WOLF.

6 Bronvermeldingen

- bron 1 F. Naerebout, Griekse democratie, Amsterdam 2005, pag. 113.
- bron 2 ontleend aan: Paulus Orosius, History against the Pagans, boek 7, hoofdstuk 40 in: http://sites.google.com/site/demontortoise2000/orosius_book7.
- bron 3 ontleend aan: Patrick J. Geary ed., Readings in Medieval History, Peterborough en Lewiston 1991, pag. 236.
- bron 4 ontleend aan: Patrick J. Geary ed., Readings in Medieval History, Peterborough en Lewiston 1991, pag. 166.
- bron 5 ontleend aan: Patrick J. Geary ed., Readings in Medieval History, Peterborough en Lewiston 1991, pag. 724 en 728.
- bron 6 ontleend aan: H. Hauser (ed.), La réponse de Jean Bodin à M. de Malestroit. In: W. Verrelst, De Renaissance, documentatiemappen geschiedenis en maatschappij, Antwerpen, 1984, zonder paginanummers.
- bron 7 <http://www.antoINETteberns.nl>
- bron 8 <http://www.let.rug.nl>
- bron 9 <http://www.histotheek.nl>
- bron 10 <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org>
- bron 11 <http://germanhistorydocs.ghi-dc.org>
- bron 12 <http://www.geheugenvannederland.nl>
- bron 13 Hedda Kalshoven-Brester, "Ik denk zoveel aan jullie", een briefwisseling tussen Nederland en Duitsland 1920-1949, Amsterdam 1991, pagina 157.
- bron 14 Leo Dalhuisen e.a., Duitsland en Europa, 1945-2000, Baarn 1999, pag. 17.
- bron 15 <http://law2.umkc.edu>
- bron 16 <http://www.onsverleden.net/>
- bron 17 <http://www.cartoons.ac.uk>